



”Några minnesblad” pryddes med denna teckning, utförd av den kända konstnären Maria Röhl (1801—1875).

J. M. Rosén

Prosten Bagge eldade med pengar

Min faders närmaste företrädare i ämbetet var doktor EKMANSSON, författare till den bekanta postillan. Bland märkligare föregångare före honom omtalades ännu, egentligen icke af någon annan grund än att han var så rik, prosten Bagge. Han hade en gång, då han blef förargad på sina släktingar, en hel eftermiddag eldat åt sig med bankosedlar, som han i stora buntar kastade i spisen och lät blifva lågornas rof.

Under Bagges tid hade Åby prestgård ofta att hugna sig af kungliga besök, nemligen af Carl den elfte.

Bondbröllopet på Holkaberg

Den 24 juni 1818 var det ett stort bröllop på Holkabergs gästgiveri. Petter Persson och hans maka Lisa gifte bort dottern Christine med jägmästare Petter Carl Joachimsson från Snytringe vid Skänninge. Se därom närmare i kapitlet ”Människor och händelser vid Holkaberg”. Johan Magnus Rosén, 12 år gammal, följde prostfamiljen till festligheterna, som han uppger varade i 14 dagar, och berättar livfullt både om bröllopet och folklivet i bygden.

Sex—åtta timmar vid kalasbordet

Östgöta-allmogens lefnadssätt, så tarfligt i hvardagslag, var likväl icke fritt från en viss lyx när det skulle så vara. Denna tillkännagaf sig dock egentligen genom en oändlighet rätter mat och prunkande på bordet af stora, massiva ölkannor af silfver. Var det något till gille, så skulle det vara minst tjugu rätter mat, dertill dock räknat hvad som hörde till förningen, och till bords skulle man sitta 6 à 8 timmar. Hvad de bjudna familjerna förde med sig såsom bidrag till måltiden, bestående mest af något bakverk: äppeltårta, ostkaka ("ustakaka") eller dylikt. Dessa alla måste skäras för och smakas på, hvarvid värden nämnde gifvaren, och lades noga uppmärksamhet att ingen dervid blef glömd. Brännvinsflaskan och ölkannan vandrade flitigt laget omkring, såsom det står i visan: "på ustakaka tog de två, tre, fyra, fem; att lutefisken ej skull komma igen!"

Äfven allmogen hade sina julkalas och reste långa vägar till hvarandra för att "jula", men det var dock mest endast slägtingar emellan; de ordinarie gillena, då det ålåg att offentlig representera, inföllo under husförhörstiden och gingo i tur och ordning inom "roten", så att de kommo icke så ofta på, eller hvart femte, sjette år, allt som roten var stor till. Kalaset gjordes då af den bonden, hos hvilken husförhöret stod. Sedan husförhöret var slutadt och matskotten samlade — allehanda ätliga varor, såsom fårbogar, korfvar, ostar, brödkakor, allt frivilliga bidrag, som för husförhörrättarens räkning samlades i den af honom medförda skinnpåsen — satte man sig, under afsjungande af en psalm, till bords och blef sittande mest hela natten.

I dessa gillen deltog dock blott äldre personer. Ungdomen hade på vintern sina lekstugor, ett slags subskriberade baler, till hvilka hvar och en kavaljer bidrog med sin skärf, till betäckande af kostnaderna för musik, eklärering och rafrächissementer (förfriskningar), bland hvilka senare likväl ej förekommo té eller glacer.

Pingst på Omberg och Olsmessa i Skänninge

Pingstafton vandrade allt af hvad pigor och drängar fanns i Lysings och Dals härad till Omberg, och mången kom icke hem förr än Annandag Pingst. Der dansades och gjordes lekar i det gröna vid djuraleden, vid hvilka hölls ett slags restauration. Midsommaraftonen kläddes midsommarstången med löf och blommor, band och kulörta pappersremсор, fanor och förgyllda äggskal samt restes under kanonsalut, hvarefter det dansades omkring hela natten. En stor roll i allmogens lif spelade (och göra väl så än) auktionerna och ännu mer marknaderna. Auktionskungörelserna åhördes alltid med spänd uppmärksamhet, ehuru icke på stående fot, såsom de, hvilka börjades med "Vi Carl med Guds nåde", då alla karlarna (icke qvinnorna) reste sig i sina bänkar.

Bland marknaderna i kringliggande städer utgjorde Olsmessan i Skänninge (den 10 augusti) glanspunkten. Det var en fest icke allenast för allmogen, utan äfven för ståndspersonerna, hvilka senare dock först infunno sig andra marknadsdagen. Der var då gärna bal på rådstugan en trappa

upp i sollenitetssalen, från hvars fönster man då gratis kunde förskaffa sig nöjet att skåda kameler, björnar och akrobater, som hade sin arena på gårdsplanen nedanför och med sina trumpetfanfarer (för att locka in åskådare), pipor och trummor obarmhärtigt föllo in i dansmusiken, så att man ej rätt visste hvad man skulle hålla sig till, musiken från läktaren i danssalen eller den nedifrån gården, der den trikotklädde herrn i turbanen var kapellmästare.

Det var mycket rara saker att skåda på Olsmessan, och det var icke godt att möta bondpigorna, der de kommo arm i arm tio à tolf i raden, i oupplösligt förbund frammarscherande mellan stånden; dock hade man icke sett mycket, om man ej gick ut på Oxbacken. De voro knappt öfverskådliga dessa arméer af oxar och andra kreatur, till större delen utvandrare från Småland, som nu, efter att hafva ömsat herre, dirigerades mot hufvudstaden, för att gå en säker död till mötes.

Vådligt ridprov med oxe

Jag gjorde en gång på en oxe ett experiment i konstridning, som höll på att aflöpa mindre lyckligt. Det var en gödoxe, som "gick på höstråg" der hemma, släpptes ut om morgnarne och föstes hem om aftnarne. Denna hemförsning besörjdes vanligen af stalldrängen, hvarvid jag medföljde såsom adjutant. En gång föll det mig in att det väl kunde vara beqvämare att rida än att gå hem, hvarför jag bad drängen hjälpa mig ett tag, så att jag kom upp på ryggen på oxen, och jag var redan så pass hemma i mytologien att jag visste, det en skön prinsessa en gång gjort en sådan ridt, som blifvit anledning till att en hel verldsdel uppkallats efter henne, och kunde det gå an för en sådan fin dam, så kunde det gå an för mig också.

Att komma upp gick ganska geschwindt; drängen satte sin hand som en stigbygel, och så var jag "i sadeln"; men nu barkade också Jupiter, jag red på, af så att stickor och strån flögo omkring oss. Än höll han vägen ett stycke, så ned i diket, än på ena sidan, än på den andra — ett förskräckligt galopperande, hvarunder jag kom att skrida fram på nacken på besten och var nära att spetsas på hans horn, till dess han genom en våldsamt kastning med hufvudet slängde af sin börda — och der låg rytaren så lång han var på landsvägen, något bedöfvad af kontusionen (stöten mot marken), blickande efter Anders, drängen, som kom luffande efter så fort han förmådde, och med honom slöts en konvention att der hemma hålla tyst som muren med utgången af detta försök i den högre ridkonsten, hvilket jag aktade mig att vidare förnya.

Bataljer på Adelöfs marknad

På Smålandsgränsen höllos också af allmogen i vår ort talrikt besökta marknader, bland hvilka i synnerhet förtjena att nämnas de i Adelöf och Lommaryd. Uttalas Ali, liksom gerna de flesta sockennamn förändras och förkortas, såsom t.ex. Svanshals socken till Svans, Trehörna till Tråna

o.s.v. Dessa marknader läto mycket tala om sig, förnämligast i anledning af de stora slagsmål eller rättare bataljer mellan östgötar och smålänningar, hvarmed de vanligen slutades, och hvilka så att säga hörde till programmet. Sällan aflopp det utan en blodig utgång, men derpå gjordes intet afseende, och segrade det ena partiet den ena gången, så kunde det andra segra en annan gång och då taga sin revanche, så att det ej var värdt att besvära domstolarne med sådant lappri. Dessa bataljer intogo i allmogens annaler ett lika viktigt rum som slaget vid Austerlitz eller Waterloo i den mera utbildade strategins historia, och försågo den med samtalsämne vid eldbrasan under hela vintern.

14 dagars bröllop på Holkaberg

Ville man rätt se, huru det går till när östgötabonden ”slår upp storändan”, såsom de kalla det, så skulle man bevista deras bröllop. Af bondbröllop, som jag bevistade, minnes jag i synnerhet två, det ena hos norra gästgifvaren i Holkaberg — der var två gästgifverin, hvilka besörjde skjutsningen turvis, nemligen hvar sin vecka — som gifte bort sin dotter med en landtbrukare Joachimsson, son till den bekante riksdagsmannen Joachimsson i Snytringe (vid Skeninge), och det andra hos häradsdomaren Hans Raelson i Jernstad.

Det i Holkaberg stod på sommaren och varade fjorton dagar, och det i Jernstad på vintern och varade i tre dagar. Såsom gästgifvaregård och dertill en af de bästa i Sverige kunde Holkaberg herbergera en hel mängd gäster, så att en stor del af desse var kvar hela tiden och de, som ej hade alltför lång väg hem, reste från och till. På begge ställena voro ortens samtliga ståndspersoner, unga och gamla, bjudna, och man skulle tro att ett bröllop, som varade fjorton dagar, till slut måste falla sig något enformigt för gästerne, men detta var åtminstone icke fallet med det på Holkaberg. Mycket gjorde väl till att der är så obeskrifligt vacker natur, skogbevuxna berg — Holkabergs backar äro bekanta öfver hela Sverige — och kullar rundt omkring och de skönaste ängar utefter Vetterns strand, der sällskapet mest höll sig och knappast var under tak mer än vid måltiderna.

För ungdomen behöver det dessutom ej tänkas på medel att förkorta tiden — snarare vill den aldrig räcka till; det är också det egna med ungdom, som är så ofta tillsammans, att ju längre den er tillsammans, desto hellre vill den vara det; också tror jag visst, att vi alla, som voro der, gerna varit med om att brölloppet på Holkaberg stått än i dag.